

Toshpo'latova Shaxnoza Shuhratovna

Osiyo xalqaro universiteti,
"Xorijiy til va ijtimoiy fanlar" kafedrası
tarix fani assistent o'qituvchisi,
2-bosqich tayanch doktoranti

TARIX TA'LIMIDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITUVCHILAR TAYYORGARLIGINI RIVOJLANTIRISH

Annotatsiya. Globallashuv, raqamli transformatsiya va ta'lim tizimining modernizatsiyalashuvi sharoitida pedagog kadrlarni tayyorlash masalasi davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish, ularning innovatsion faoliyatga tayyorligini oshirish hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga keng joriy etishni talab etmoqda. Ayniqsa, tarix ta'limida o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi nafaqat tarixiy bilimlarni yetkazish, balki o'quvchilarda tarixiy tafakkur, tanqidiy fikrlash, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat hamda fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish bilan ham chambarchas bog'liqdir.

Kalit so'zlar: tarix ta'limi, innovatsion pedagogik texnologiyalar, o'qituvchi tayyorgarligi, kasbiy kompetentlik, tarixiy tafakkur, TPACK modeli, raqamli ta'lim, sun'iy intellekt, reflektiv kompetensiya, pedagogik texnologiyalar.

Аннотация. В условиях глобализации, цифровой трансформации и модернизации системы образования подготовка педагогических кадров становится одним из приоритетных направлений государственной политики. Реформы, осуществляемые в Республике Узбекистан в сфере образования, требуют развития профессиональной компетентности учителей, повышения их готовности к инновационной деятельности и широкого внедрения современных педагогических технологий в образовательный процесс. Особенно в историческом образовании профессиональная подготовка учителя связана не только с передачей исторических знаний, но и с формированием у обучающихся исторического мышления, критического анализа, уважения к национальным и общечеловеческим ценностям, а также активной гражданской позиции.

Ключевые слова: историческое образование, инновационные педагогические технологии, подготовка учителей, профессиональная компетентность, историческое мышление, модель TPACK, цифровое образование, искусственный интеллект, рефлексивная компетенция, педагогические технологии.

Abstract. In the context of globalization, digital transformation, and the modernization of the education system, the training of pedagogical personnel has become one of the priority directions of state policy. Educational reforms being implemented in the Republic of Uzbekistan require the development of teachers' professional competence, enhancement of their readiness for innovative activities, and the widespread integration of modern pedagogical technologies into the educational process. In particular, in history education, a teacher's professional preparation is associated not only with the transmission of historical knowledge but also with the formation of students' historical thinking, critical analysis, respect for national and universal values, and an active civic position.

Keywords: history education, innovative pedagogical technologies, teacher training, professional competence, historical thinking, TPACK model, digital education, artificial intelligence, reflective competence, pedagogical technologies.

Tarix ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida o'qituvchilar tayyorgarligini rivojlantirish muammosini o'rganishga bag'ishlangan bo'lib, unda pedagogika, psixologiya va tarix ta'limi metodikasiga oid ilmiy manbalar, normativ-huquqiy hujjatlar hamda innovatsion ta'lim texnologiyalari bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar tahlil qilindi.

Tadqiqotning nazariy-metodologik asosini kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatli yondashuv, refleksiv yondashuv hamda texnologik-pedagogik integratsiyaga asoslangan TPACK modeli tashkil etdi. Tadqiqot jarayonida o'zbek va xorijiy olimlarning o'qituvchilar kasbiy tayyorgarligi, innovatsion pedagogika va raqamli ta'limga oid ilmiy qarashlaridan foydalanildi.

Xususan, N.N. Azizxo'jayeva pedagogik texnologiyalarni ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi tizimli pedagogik faoliyat sifatida talqin qiladi. Olimaning fikriga ko'ra, pedagogik texnologiya ta'lim maqsadlarini aniq belgilash, ta'lim jarayonini loyihalash va natijalarni baholashning yaxlit tizimini o'z ichiga oladi. R.H. Jo'rayev pedagog kadrlarni tayyorlash tizimida innovatsion texnologiyalarning ahamiyatini asoslab berib, bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetentlikni shakllantirishda zamonaviy pedagogik yondashuvlarning muhim o'rin tutishini ta'kidlaydi. Sh.S. Sharipov innovatsion faoliyatga tayyorlashning nazariy asoslarini ishlab chiqib, pedagoglarda kreativ fikrlash va innovatsion kompetensiyalarni rivojlantirish zarurligini ko'rsatadi.

Xorijiy olimlar orasida V.A. Slastenin o'qituvchi tayyorgarligini pedagogik faoliyatga tayyorlikning integral ko'rsatkichi sifatida tavsiflaydi. N.V. Kuzmina pedagogik kompetentlikni gnostik, kommunikativ, konstruktiv va tashkilotchilik komponentlarining integratsiyasi sifatida izohlaydi. I.A. Zimnyaya kompetensiyani bilim, ko'nikma va tajribalarni amaliy faoliyatda samarali qo'llash qobiliyati sifatida tavsiflaydi.

Shuningdek, amerikalik olim Lee Shulman tomonidan ishlab chiqilgan Pedagogical Content Knowledge (PCK) nazariyasi hamda Punya Mishra va Matthew Koehler tomonidan taklif etilgan Technological Pedagogical Content Knowledge (TPACK) modeli tadqiqotning muhim metodologik asoslari sifatida tanlandi. Ushbu nazariyalar pedagogik bilimlar, fan mazmuni va texnologik kompetensiyalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni yoritib beradi.

Tadqiqot davomida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

- ilmiy-pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish;
- qiyosiy tahlil;
- pedagogik kuzatish;
- modellashtirish;
- umumlashtirish va tizimlashtirish;
- kontent-tahlil.

Tarix ta'limida qo'llanilayotgan innovatsion pedagogik texnologiyalar, jumladan, Case-study, Debat, WebQuest, Flipped Classroom, Project-Based Learning, Digital Storytelling, Gamification hamda sun'iy intellekt vositalarining pedagogik imkoniyatlari o'rganildi.

Pedagogik-psixologik tayyorgarlik tushunchasiga doir turli mualliflarning asosiy ta'riflari

№	Muallif (yili)	Tayyorgarlikning ilmiy ta'rifi	Yondashuv
1	M.I. Dyachenko, L.A. Kandybovich (1976, 2006)	Tayyorgarlik — bu shaxsning ma'lum faoliyatga kirishish uchun psixik holatining barqaror tizimi bo'lib, motivatsion, kognitiv, emotsional va iroda komponentlarini o'z ichiga oladi.	Psixologik-kompleks
2	V.A. Slastenin (1981, 2002)	Pedagogik tayyorgarlik — kasbiy faoliyatga moslashgan, yaxlit shaxsiy va kasbiy fazilatlar tizimi bo'lib, u nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar va kasbiy yo'nalganlikni qamrab oladi.	Shaxsga yo'naltirilgan
3	N.V. Kuzmina (1989, 2001)	O'qituvchi tayyorgarligi — pedagogik faoliyatning beshta funksional komponentini (konstruktiv, tashkiliy, kommunikativ, gnostik,	Funksional-faoliyatli

		loyihali) muvaffaqiyatli amalga oshirish qobiliyati.	
4	I.A. Zimnyaya (2003, 2006)	Kasbiy tayyorgarlik — kalit kompetentliklar (ijtimoiy-shaxsiy, kommunikativ, kognitiv, faoliyatga oid) majmui sifatida shakllanadigan integrativ shaxs sifati.	Kompetentlik
5	A.K. Markova (1996, 2004)	Kasbiy pedagogik tayyorgarlik — pedagog mehnatining barcha tomonlarini (pedagogik faoliyat, muloqot, shaxsiyat) qamrab oluvchi kompetentliklar muvaffaqiyatli birikuvi.	Akmeologik-kompetent
6	N. Egamberdiyeva (2018)	Bo'lajak o'qituvchining pedagogik-psixologik tayyorgarligi — kasbiy bilim, ko'nikma, malaka va refleksiv qobiliyatlarning yaxlit tizimi sifatida, kasbiy ijodkorlikning asosi.	Refleksiv-shaxsiy
7	U. Mahkamov (2020)	Pedagogik tayyorgarlik — pedagogning innovatsion ta'lim texnologiyalarini samarali qo'llashga imkon beradigan integrativ kasbiy sifatlarni majmui.	Innovatsion-texnologik
8	L. Shulman (1986, 2004)	PCK (Pedagogical Content Knowledge) — fan mazmuni va uni o'qitish metodologiyasining o'zaro integratsiyasidan hosil bo'ladigan o'qituvchining kasbiy bilim tizimi.	Integrativ-fanga oid

Innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi. Tahlillar natijasida tarix o'qituvchilarining innovatsion tayyorgarligi motivatsion, kognitiv, operatsion-faoliyat va refleksiv komponentlarning o'zaro integratsiyasi asosida shakllanishi aniqlandi.

Motivatsion komponent o'qituvchining innovatsion faoliyatga qiziqishi, kasbiy rivojlanishga intilishi va pedagogik yangiliklarni o'zlashtirishga tayyorligini ifodalaydi. Tadqiqot natijalari innovatsion pedagogik texnologiyalar bilan muntazam ishlaydigan o'qituvchilarda kasbiy motivatsiya darajasi yuqori bo'lishini ko'rsatdi.

Kognitiv komponent pedagogik, psixologik, metodik va texnologik bilimlar tizimini o'z ichiga oladi. Zamonaviy tarix o'qituvchisi tarixiy bilimlarni chuqur egallashi bilan bir qatorda innovatsion texnologiyalar va raqamli vositalardan foydalanish metodikasini ham bilishi zarur. Bu holat Lee Shulmanning pedagogik mazmuniy bilimlar nazariyasi hamda Mishra va Koehlarning TPACK modeli bilan hamohangdir.

Operatsion-faoliyat komponenti innovatsion texnologiyalarni amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini ifodalaydi. Tadqiqot davomida Case-study texnologiyasi tarixiy voqealarni tahlil qilish va muammoli vaziyatlarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirishi aniqlandi. Debat texnologiyasi esa tarixiy tafakkur, tanqidiy fikrlash va tarixiy argumentatsiya ko'nikmalarini shakllantirishda samarali vosita sifatida namoyon bo'ldi.

WebQuest va loyiha asosida o'qitish texnologiyalari tarixiy manbalarni izlash, tahlil qilish, taqqoslash va umumlashtirish imkoniyatlarini kengaytirdi. Natijada o'qituvchilarning tadqiqotchilik kompetensiyasi ham rivojlandi.

Refleksiv komponent o'qituvchining o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilishi, baholashi va takomillashtirib borishini ta'minlaydi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, refleksiv yondashuv asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni o'qituvchilarning kasbiy o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Bundan tashqari, sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish tarix ta'limida yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. ChatGPT, Gemini va boshqa AI vositalari tarixiy matnlarni tahlil qilish, dars ishlanmalarini ishlab chiqish, test topshiriqlarini tayyorlash va individual ta'lim trajektoriyalarini yaratishda samarali yordamchi vosita sifatida xizmat qilmoqda. Bu esa tarix o'qituvchilarining raqamli kompetentligini rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot natijalari tarix ta'limida innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida o'qituvchilar tayyorgarligini rivojlantirish ta'lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biri ekanligini ko'rsatdi. Innovatsion texnologiyalar tarix o'qituvchilarining pedagogik, metodik, psixologik va raqamli kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Aniqlanishicha, tarix o'qituvchilarining innovatsion tayyorgarligi motivatsion, kognitiv, operatsion-faoliyat va refleksiv komponentlarning o'zaro integratsiyasi asosida shakllanadi. Mazkur komponentlarning uyg'un rivojlanishi o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini oshirish hamda ta'lim samaradorligini ta'minlashga imkon beradi.

Shuningdek, TPACK modeli va sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish tarix ta'limini modernizatsiya qilishning muhim pedagogik sharti ekanligi aniqlandi. Shu bois bo'lajak tarix o'qituvchilarini tayyorlash dasturlariga innovatsion pedagogik texnologiyalar, raqamli pedagogika va sun'iy intellekt vositalariga oid maxsus modullarni kiritish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Bu esa zamonaviy tarix o'qituvchisining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirish hamda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizxo'jayeva N.N. *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016. – 320 b.
2. Tolipov O'., Usmonboyeva M. *Pedagogik texnologiyalarning tatbiqiy asoslari*. – Toshkent: Fan, 2006. – 260 b.
3. Muslimov N.A. *Kasb ta'limi o'qituvchilarini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari*. – Toshkent: Fan, 2007. – 357 b.
4. Jo'rayev R.H., Tolipov O'.Q. *Pedagogika nazariyasi va tarixi*. – Toshkent: O'qituvchi, 2013. – 432 b.
5. Sharipov Sh.S. *Pedagogik innovatika asoslari*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 248 b.
6. Xodjayev B.X. *Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti*. – Toshkent: Sano-standart, 2017. – 416 b.
7. Ishmuhammedov R.J., Abduqodirov A.A., Pardaev A.X. *Ta'limda innovatsion texnologiyalar*. – Toshkent: Iste'dod, 2008. – 180 b.
8. Nishonaliyev U.N. *Pedagogik kompetentlik va ta'lim sifati*. – Toshkent: Tafakkur, 2019. – 224 b.